

**ΑΠΟΛΥΤΗΡΙΕΣ ΕΞΕΤΑΣΕΙΣ Γ' ΤΑΞΗΣ ΕΝΙΑΙΟΥ ΛΥΚΕΙΟΥ
ΠΕΜΠΤΗ 8 ΙΟΥΝΙΟΥ 2000
ΕΞΕΤΑΖΟΜΕΝΟ ΜΑΘΗΜΑ ΓΕΝΙΚΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΓΡΑΜΜΑΤΕΙΑ –
ΚΕΙΜΕΝΑ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ**

ΑΠΑΝΤΗΣΕΙΣ ΘΕΜΑΤΩΝ

1. Όπως σε όλα τα έργα της δεύτερης φάσης της συγγραφικής δημιουργίας του Κ. Θεοτόκη, έτσι και στο συγκεκριμένο απόσπασμα από το «Η Τιμή και το Χρήμα» αποτυπώνονται προβληματισμοί του συγγραφέα για καίρια κοινωνικά θέματα της εποχής του, με εμφανείς επιρροές από τη σοσιαλιστική ιδεολογία. Ο πεζογράφος προσπαθεί να δείξει ότι με το κοινωνικό σύστημα που ισχύει, το Χρήμα και το συμφέρον αλλοιώνουν το χαρακτήρα των ανθρώπων και κατευθύνουν τις πράξεις τους. Η δύναμη του χρήματος παρουσιάζεται καταστροφική, αφού κατορθώνει να υποτάξει τον έρωτα και να συντρίψει την ανθρώπινη ευτυχία («Και ξαναγοράζεις» του 'πε η Ρήνη πικρά «και την αγάπη;» // «Πάει η ευτυχία μου!»). Το Χρήμα στο έργο δεν έχει τόσο την έννοια του μέσου για την απόκτηση αγαθών και την κάλυψη των βασικών αναγκών όσο την έννοια της κυρίαρχης κοινωνικής δύναμης: πρόκειται για στοιχείο υπερτιμημένο στην κερκυραϊκή κοινωνία της εποχής και παράγοντας που διαμορφώνει αισθήματα και διαφθείρει συνειδήσεις («Οχι!» του αποκρίθηκε «όχι, για λίγα χρήματα ήσουν έτοιμος να με πουλήσεις και χωρίς αυτά δε μ' έπαιρνες· πάει τώρα η αγάπη»).

Ενδεικτική της κυριαρχίας του παιχνιδιού στις αντιλήψεις των μελών της συγκεκριμένης κοινωνίας είναι η αντιμετώπιση του θέματος της προίκας από τη Σιόρα Επιστήμη. Η τελευταία, χωρίς να είναι πλούσια, θα μπορούσε, αν ήθελε, να ικανοποιήσει την απαίτηση του Αντρέα για μεγαλύτερη προίκα, γιατί διέθετε το χρηματικό ποσό που εκείνος της ζητούσε («γιατί να μην τα δώσει από την αρχή όπως τση το 'πα»). Τελικά, όμως, ενδίδει στις οικονομικές απαιτήσεις του υποψήφιου γαμπρού της («Παρ' το κλειδί του κομού και σύρε να σου τα δώσει όλα όσα έχω ο άντρας μου· όλα»), λησμονεί την τιμή της (υπόληψη της κόρης της και δίκαιη μοιρασιά της προίκας σε όλα τα παιδιά της) και δίνει τα κλειδιά του κομού στον Αντρέα υπό δύο όρους («Μη μου χάσεις το σπίτι μου» // «μόνο διαφέντεψε με στο δικαστήριο»).

Ενδιαφέρουσες παρατηρήσεις είναι δυνατό να γίνουν και σχετικά με τη θέση της γυναίκας στην κοινωνία που περιγράφει ο Θεοτόκης. Μέσα από τα λόγια του Τρίνικουλου αναδύεται το πρότυπο μιας γυναίκας που υποτάσσεται από την αρχή στις οικονομικές απαιτήσεις του γαμπρού, όσο υψηλές κι αν είναι («Γιατί να μην τα δώσει από την αρχή όπως τση το 'πα;»).

Η σοσιαλιστική προσέγγιση του συγγραφέα, όμως, αντιμετωπίζει το θεσμό της προίκας ως μέσο διαιώνισης της κοινωνικής αδικίας: γι' αυτό προβάλεται και το πρότυπο της Ρήνης, η οποία, ύστερα από τη σκληρή δοκιμασία της σχέσης της με

τον Ανδρέα, συνειδητοποιείται ως γυναίκα, οδηγείται σε ένα είδος εσωτερικής απελευθέρωσης και αποποιείται τη θέση που της επιφύλαξαν οι κοινωνικές συμβάσεις. Έτσι χειραφετείται και κερδίζει την αξιοπρέπεια της. Η παραπάνω στάση της Ρήνης αντιπαρέρχεται τη διαβρωτική επίδραση του χρήματος στη συνείδηση των ανθρώπων, καθώς δίνει έμφαση στην καταξίωση της εργασίας ως μέσου αξιοπρεπούς διαβίωσης («Είμαι δουλεύτρα· ποióνε έχω ανάγκη;»).

2. Ο Κ. Θεοτόκης στο έργο του «Η Τιμή και το Χρήμα» χρησιμοποιεί μηδενική εστίαση (παντογνώστης αφηγητής που καθίσταται ιδιαίτερα σαφής στις φράσεις: «Ο νους του ήταν ίσως για τη γυναίκα του, μα ο Αντρέας ενόμιζε πως τα λόγια τον εχτυπούσαν εκείνον», «Ο Αντρέας την κοιτάζε ζεταστικά κι εκατάλαβε πως όλα τα λόγια θα 'ταν χαμένα»). Στην προσπάθεια του αυτή χρησιμοποιεί τις παρακάτω αφηγηματικές τεχνικές:

- **Εκτενής χρήση διαλόγου**, που προσδίδει ζωντάνια και αμεσότητα. Ιδιαίτερα, με τη χρήση τοπικών διαλεκτικών στοιχείων της Κέρκυρας («σύρε», «να στο τα δώκει», «διαφέντεψε», «εδιερρωθήκανε», «να μου τα δώκεις», «έκαμες», «ήσουνα έτοιμος», «επέταξε», «κι α α αγαπούσα», «τση το 'πα», «να κουναρήσω», «τες κυράδες») προσθέτει αληθοφάνεια.

- **Περιγραφή**

- «Κι αυτήν τη στιγμή εμπήκε... δεν εμπόρεσε πλια να βαστάζει» → προσοικονομείται η επικείμενη αρνητική εξέλιξη.
- «Ο πατέρας της στήνοντας την στην αγκαλιά του» → παρουσιάζεται η στοργικότητα του πικραμένου πατέρα, κάτι που εξυπηρετεί τη γενικότερη πρόθεση του συγγραφέα να δει με συμπάθεια όλα τα πρόσωπα τονίζοντας πως ο άνθρωπος δεν έχει από τη φύση του καμιά ροπή προς το κακό.

- **Ρεαλιστική αφήγηση**

- «Ένα αναφιλητό βαρύ βαρύ... τώρα δεν εμπλούσαν» → παρουσιάζεται η συγκινησιακή φόρτιση των προσώπων.

3. Η Ρήνη συμβολίζει μια νέα τάξη πραγμάτων: το πρόσωπο μιας γυναίκας φέρνει το σπόρο της δημιουργίας στην κοιλιά της για να γεννήσει ένα πιο τίμιο και αγνό μέλλον. Πρόκειται για την αγιότερη μορφή του πεζογραφήματος. Υπομένει τη δυστυχία διώχνοντας τον Ανδρέα, γιατί πιστεύει στην αξία της προσωπικής εργασίας. Με το χαρακτήρα της ο Θεοτόκης εκφράζει μια απολυτρωτική αντίδραση αντίκρου στην υπάρχουσα κοινωνική οργάνωση και στη νοοτροπία που επιβάλλει στα μέλη της. Η ίδια δεν είναι υπεύθυνη ούτε για την ταπεινή της καταγωγή, ούτε για την τύχη της που προκαθορίζοταν από παράγοντες έξω από τον έλεγχο της. Μετατρέπεται σε «εμπόρευμα», γίνεται αντικείμενο της πιο εξαντελιστικής συναλλαγής ανάμεσα στη μητέρα της και στον υποψήφιο γαμπρό. Μέσα στη δυστυχία της ωριμάζει και υψώνεται σε ηθική προσωπικότητα. Στο πρόσωπο της προβάλλεται μια μορφή ιδανική. Κερδίζοντας την ελευθερία της με την αποπομπή του Ανδρέα και την έξοδο της στην εργασία, χάνει τη χαρά της ζωής. Η

απελευθέρωση της είναι εσωτερική. Ο εσωτερικός της κόσμος μετασχηματίζεται από την προσωπική δοκιμασία, ενώ η εξωτερική πραγματικότητα παραμένει αναλλοίωτη. Η ανεξαρτησία και η ελευθερία είναι ο πραγματικός νικητής και εκφράζεται στο κείμενο από τη Ρήνη. Το αξίωμα που δηλώνει με σαφήνεια τη βιοθεωρία της είναι η ρήση: «Είμαι δουλεύτρα, ποιόνε έχω ανάγκη;»

- 4 Η επωδός «Ανάθεμα τα τάλαρα» αποτελεί ένα είδος λάιτ μοτιβ και αναφέρεται από όλα σχεδόν τα πρόσωπα. Στο συγκεκριμένο απόσπασμα ακούμε τη φράση πρώτα από το γέρο -Τρίγκουλο και στη συνέχεια από τον Αντρέα. Ο Τρίγκουλος, αναφωνεί αυτή τη φράση και με τον τρόπο αυτό στρέφεται εναντίον της γυναίκας του (όπως φαίνεται από τη φράση «Γιατί να μην τα δώσει από την αρχή όπως τση το 'πα;»), Σιόρας- Επιστήμης, η οποία ακολούθησε διαπραγματευτική τακτική στο θέμα της προίκας της Ρήνης με αποτέλεσμα να την οδηγήσει στη δυστυχία («Σ' εδυστύχεψε»). Ιδιαίτερη αξία αποκτά η παρέμβαση του Τρίγκουλου στο κρίσιμο αυτό σημείο αν λάβουμε υπόψη ότι ασκούσε περιορισμένη επιρροή στην οικογένεια του, ο λόγος του ήταν ανύπαρκτος, αλλά είναι ο μόνος που συμπαρίσταται ειλικρινά και κατανοεί το δράμα της κόρης του.

Από την άλλη πλευρά ο Αντρέας απελπισμένος από την άρνηση της Ρήνης να τον ακολουθήσει και συνειδητοποιώντας ότι ο ίδιος με την εμμονή του στη διεκδίκηση μεγαλύτερης προίκας οδήγησε τη σχέση αυτή σε ναυάγιο, αναφωνεί κι αυτός τη φράση, η οποία συνιστά μία πικρή διαπίστωση και μία έμμεση αυτοκριτική που γίνεται όμως όταν η σχέση του με τη Ρήνη είναι σε μη αναστρέψιμο σημείο. Αντιλαμβάνεται και αυτός την απώλεια της προσωπικής του ευτυχίας («Πάει η ευτυχία μου!»).

Συμπερασματικά, η φράση αυτή δυναμώνει την αίσθηση της πίκρας και της αδικίας, τονίζει τη διαβρωτική επίδραση του χρήματος και επιτείνει το δράμα του έργου. Υπογραμμίζει πως «με το υφιστάμενο κοινωνικό σύστημα, σωτηρία δεν υπάρχει, οι άνθρωποι προστυχεύουν, τα ευγενικά συναισθήματα σβήνουν, τα πάντα γίνονται αντικείμενο συναλλαγής». Αξίζει να σημειωθεί τέλος πως η φράση αυτή λειτουργεί για τα άτομα που την εκστομίζουν ως κάθαρση βαθύτερων προκαταλήψεων, που τα καταδυναστεύουν και σχετίζονται με την αξία του χρήματος.

5. Οι δύο ηρωίδες, τόσο η Φρόσω του Κ. Χατζόπουλου όσο και η Ρήνη του Κ. Θεοτόκη, εντάσσονται στο ίδιο κοινωνικοοικονομικό πλαίσιο (ανδροκρατούμενη κοινωνία, οικογένειες με περιορισμένους πόρους και δυνατότητες και παράλληλα λαχτάρα της άγαμης γυναίκας για «αποκατάσταση»), αλλά παρουσιάζουν ουσιώδεις διαφορές, τόσο στις αντιδράσεις όσο και στη συμπεριφορά.

Συγκεκριμένα, η Φρόσω ακολουθεί εκ διαμέτρου αντίθετη πορεία από τη Ρήνη: καταρχάς, ενώ η ηρωίδα του Θεοτόκη προσωρινά μόνο δέχεται τις οικονομικές διαπραγματεύσεις της μητέρας της και του Αντρέα ως προϋπόθεση για το γάμο της, αλλά γρήγορα απορρίπτει κάθε έννοια συναλλαγής, η Φρόσω στην αρχή δε δείχνει να ενδιαφέρεται για τον παράγοντα «Χρήμα», αλλά όμως σύντομα αναγνωρίζει την

καταλυτική σημασία του και υιοθετεί κοινωνικώς κομφορμιστική συμπεριφορά («τα πλούτη του δεν τα λογάριασε... τίποτες άλλο»).

Στο σημείο αυτό ακριβώς έγκειται και η δεύτερη βασική διαφορά τους, στη σχέση τους δηλαδή με τον κοινωνικό περίγυρο και στον τρόπο με τον οποίο αυτός τις επηρεάζει. Ως προς το σημείο τούτο παρατηρούμε ότι, σε αντίθεση με την ανεξάρτητη και ανιδιοτελή Ρήνη που δεν υπολογίζει τις κοινωνικές συνέπειες των πράξεων της, αλλά μόνο την καρδιά της ακούει, η Φρόσω δείχνει να υποτάσσεται στις συμβάσεις, εφόσον επηρεάζεται από τη μητέρα της και το σώμα των υπολοίπων γυναικών και διαμορφώνει τη συμπεριφορά της με τα κριτήρια του υπολογισμού και της ιδιοτέλειας («Τα πλούτη, η μάνα της...όπως συγύριζε το σπίτι», «Υστερα βέβαια άλλαξε κι αυτή... όπως τη δασκαλεύανε προεστές και φιλενάδες»).

Το αποτέλεσμα είναι η ηρωίδα του Χατζόπουλου να αγωνίζεται για να «σιγουρευτεί» - στην ουσία να προετοιμάζεται κατάλληλα για να στήσει ένα γάμο - παγίδα («υστερα ξύπνησε μέσα της...κάναν τόπο να περάσει») - και στο τέλος να αποτυγχάνει, τη στιγμή που η Ρήνη κάνει εν τέλει την επανάστασή της και μεταμορφώνεται σε ελεύθερη και ηθικά αkéραιη προσωπικότητα. Υπ' αυτήν την έννοια η Ρήνη ενσαρκώνει το νέο πρότυπο της μαχόμενης (και νικήτριας) γυναίκας, ενώ η Φρόσω είναι, και παραμένει ως το τέλος, η γυναίκα θύμα.